

Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија *Студија за јавна политика*

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)
ИНСТИТУТ ЗА ДЕМОКРАТИЈА „СОЦИЕТАС ЦИВИЛИС“-
Скопје(ИДСЦС)

Европски инструмент за демократија и човекови права (ЕИДХР)

2012-2013 Поддршка за просперитетно цивилно општество преку грантови шеми во земјата

Проектот е имплементиран од

Издавачи

Институт за демократија „Социетас цивилис“ – Скопје (ИДСЦС)

За издавачите

Владимир Мисев, претседател на ИДСЦС

Автор

Миша Поповиќ

Владимир Мисев

декември, 2014 г.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

336.146(497.7)

ПОПОВИЌ, Миша

Буџетска транспарентност и отчетност во Македонија : студија за јавна политика / [автори Миша Поповиќ, Владимир Мисев]. - Скопје : Институт за демократија Социетас Цивилис - (ИДСЦС), 2014. - 33 стр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 29-31

ISBN 978-608-4775-00-3

1. Мисев, Владимир [автор]

а) Буџет - Транспарентност - Македонија

COBISS.MK-ID 97524234

Оваа студија е изготвена со помош на Европската Унија во рамките на проектот „Зголемување на транспарентноста и отчетноста преку буџетирање по перформанси“ финансиран од Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Центарот за економски анализи и Институтот за демократија „Социетас Цивилис“ - Скопје и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

Содржина

Буџетска транспарентност и отчетност Студија за јавна политика	4
Вовед	4
Актуелната политика на транспарентност и буџетска транспарентност во Македонија	7
Меѓународни оценки за буџетската транспарентност на Македонија	11
Статусна буџетската транспарентност на македонските институции	13
Како до примена на политика на буџетска транспарентност? – Стандарди кои треба да се применат во Македонија	16
Почетно ниво на буџетска транспарентност	17
Граѓански <i>разбирлив</i> буџет	18
Средишно ниво на буџетска транспарентност	20
Напредно ниво на буџетска транспарентност	24
Заклучок	26
Препораки	27
Библиографија	29
За издавачите	32
Други истражувања на ИДСЦС и ЦЕА	33

Буџетска транспарентност и отчетностСтудија за јавна политика

Вовед

Транспарентноста и отчетноста се два од осумте основни принципи на добро владеење.¹ Транспарентноста претпоставува јавност и видливост на акциите, мерките, цената и ефектите од некоја дејност. Организацијата на Обединетите нации укажува дека транспарентноста значи дека одлуките се донесуваат и се спроведуваат законски и регуларно, а „подразбира дека доволно информации се достапни и дека тие се достапни во лесно разбирливи форми и медиуми.“² Ваквата дефиниција укажува дека не е доволно една информација да биде објавена, туку и граѓаните да можат лесно да дојдат до неа и да ја разберат. Отчетноста пак подразбира дека институциите ќе даваат извештај за својата работа и постигнувања пред граѓаните, а преку нивните извештаи граѓаните ќе можат да ги повикуваат институциите на одговорност за тоа како ги спроведуваат политиките, мерките, услугите и слично. Отчетноста е невозможна без транспарентност и владеење на право.³

Оваа студија се фокусира на буџетската транспарентност и јавна политика на буџетската транспарентност и отчетност на буџетските корисници во Република Македонија. Зошто е важна буџетската транспарентност? Според Организацијата за економска соработка и развој буџетската транспарентност е дефинирана како „целосно обелоденување на сите релевантни фискални информации на

¹Како осум принципи на добро владеење се прифатени: партиципација, владеење на право, транспарентност, респонзивност, ориентираност кон консензус, еднаквост и инклузивност, ефективност и ефикасност, и отчетност. What is Good Governance?; United Nations; Economic and Social Commission for Asia and the Pacific <http://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

² Ibid.

³ Ibid.

навремен и систематски начин.“⁴**Според Меѓународниот монетарен фонд(ММФ)**, фискалната транспарентност во јавните финансии е главен елемент на доброто владино управување кое понатаму води кон макроекономска и фискална стабилност и е детерминанта за повисоки стапки на економски раст. Фискалната транспарентност може да служи и за рано идентификување на потенцијални ризици по фискалните резултати што пак води кон рано предупредување и соодветна фискална реакција при променети економски претпоставки. Понатаму, фискалната транспарентност овозможува отчетност кон граѓаните-даночни обврзници, а и овозможува подобра кредитоспособност кон меѓународниот пазар на капитал.⁵**Според Иницијативата за отворен буџет (Open Budget Initiative)**⁶транспарентноста во јавните финансии помага за поефтино меѓународно кредитирање и помага за подобрена ефикасност во јавното трошење, додека зголемена нетранспарентност води кон намалена фискална дисциплина. **Според истражувањето на Центарот за економски анализи (ЦЕА)**⁷ повисоко ниво на фискална транспарентност специфично за Република Македонија ќе значи и:

- Поголема **партиципација** во буџетскиот процес.
- **Релаксација на дебатата** при донесување на буџетот во Собрание на Република Македонија.
- **Градење на консензус** помеѓу политичките елити/актери.
- **Поддршка за реформи** од администрација (централна и локална), јавност, бизниси и цивилен сектор.
- **Иновативни пристапи** за поефикасен и поефективен буџетски процес.
- **Поповолно рангирање** на Република Македонија од кредит рејтинг агенциите.

⁴OECD Best Practices for Budget Transparency, стр.7, Organization for Economic Co-operation and Development. Paris, 2002
<http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best%20Practices%20Budget%20Transparency%20-%20complete%20with%20cover%20page.pdf>

⁵Види повеќе наFACTSHEET, How Does the IMF Encourage Greater Fiscal Transparency?September 22, 2014:
<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/fiscal.htm>.

⁶ Види повеќе на Open Budget Survey 2012, International Budget Partnership, Washington D.C. <http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-English.pdf>

⁷Добро управување преку поголема фискална транспарентност: Препораки за имплементација на препораките од ад-хок комисијата, Центар за економски анализи, Марјан Николов и Катерина Богоевска. Скопје, 2014:
http://cea.org.mk/documents/CEA_Fiscal%20transparency_budget_proces_FINAL.pdf.

Оттука, буџетската транспарентност е еден од клучните аспекти на современото демократско владеење. Буџетските пари се пари на граѓаните. Според тоа, увидот во планирањето на трошењето на јавните пари претставува основно право на граѓаните. Врз основа на информациите за тоа како извршната власт ќе ги распредели трошоците, граѓаните, пратениците, стручната јавност, граѓанските организации и бизнис секторот ќе имаат подобар увид во политичките приоритети и развојната политика за наредните неколку години. Поаѓајќи од тие информации, овие чинители можат врз база на опипливи податоци да ја разберат и коментираат политиката на власта, но и да ги планираат сопствените активности.

Студијата ги анализира и дава оценка на тоа кои информации во врска со нивните буџети и планирања буџетските корисници во Македонија ги споделуваат со јавноста, како и до кој степен за својата работа тие и се отчетни на јавноста. Податоците на кои се базира анализата беа собрани преку мониторинг на буџетската транспарентност на 60 буџетски корисници во текот на мај и јуни 2014 година.

Студијата се состои од три дела. Во првиот дел, студијата ги истражува и ги објаснува сегашните стандарди и законски норми за транспарентност и конкретно за буџетска транспарентност. **Во вториот дел** се резимираат меѓународните оценки за буџетската транспарентност во Македонија, поконкретно од оценката од Иницијативата за отворен буџет и Европската Комисија. Потоа, врз основа на резултатите од мониторингот на буџетските информации кои институциите на нивните веб страни ги споделуваат со јавноста - како најдостапен и најлесно пристапен сервис кој граѓаните може да го користат за да добијат информација од институциите - се анализира сегашното ниво на буџетска транспарентност и отчетност на институциите.

Во третиот дел, студијата на јавната политика ги објаснува и дава препораки до Владата за чекорите кои се потребни да ги превземе за да постигне буџетска транспарентност и отчетност. Студијата ќе даде препораки и насоки за тоа како и што владините министерства треба да направат со цел да бидат сметани за транспарентни и отчетни од страна на граѓаните.

Актуелната политика на транспарентност и буџетска транспарентност во Македонија

Клучно за секое демократско владеење е какви стандарди и каква јавна политика за транспарентност и отчетност се спроведува во државата. Во Македонија во ограничен дел, одредени мерки за споделување на информации и податоци со јавноста се регулирани и гарантирани со два закони, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер донесен во 2006 година и Законот за користење на податоците од јавниот сектор донесен во 2014 година.

Со Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер⁸ се обезбедува јавност и отвореност во работењето на имателите на информации⁹ и им се овозможува на физичките и правните лица да го остваруваат правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. Како „информација од јавен карактер“ законот ја дефинира секоја „информација во која било форма што ја создал или со која располага имателот на информацијата согласно со неговите надлежности“.¹⁰ Притоа, секоја институција е обврзана да води и на начин достапен на јавноста (преку Интернет, огласна табла и слично) да ја објавува листата на информации со кои располага. Листата на информации се однесува на основните контакт информации на институцијата, начинот на поднесување на барање за пристап до информации, прописи кои се однесуваат на дејноста на институцијата, предлог на програми, програми, стратегии, ставови, мислења, студии и други слични документи, сите повици во постапката за јавните набавки и тендерската документација утврдени со закон, информации за надлежноста на институцијата, организацијата и трошоците на работењето, како и за давањето на услуги на граѓаните во управната

⁸ Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер. Редакциски пречистен текст. Службен весник на Република Македонија, бр. 6/10

⁹ Ibid. "иматели на информации" се органите на државната власт и други установи и институции утврдени со закон, органите на општините, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, јавните установи и служби, јавните претпријатија и правни и физички лица кои вршат јавни овластувања и дејноста од јавен интерес утврдени со закон;

¹⁰ Ibid.

постапка и за своите активности, издавање на информативни билтени и други облици на информирање, интернет страницата за објавување на одлуки, акти и мерки со кои се влијае на животот и работата на граѓаните и други информации кои произлегуваат од нејзината надлежност.

Исто така, значајно е дека Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер им укажува на имателите на информации кои активности е **потребно** да ги превземаат како начини на информирање на јавноста за нивната работа. Па, така секоја институција е обврзана на својата официјална веб-страница да ги објавува законските и подзаконските акти, да издава соопштенија до јавноста за својата работа, да објавува статистички податоци за својата работа, да ги објавува извештаите за работата кои ги поднесуваат до органите надлежни за спроведување на контрола и надзор, како и на друг начин предвиден со закон да ги прават достапни сите информации од јавен карактер.¹¹ На овој начин законски и преку работата на Комисијата за заштита на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер (КОМСПИ), која е надлежна за спроведување на одредбите од овој закон се гарантира одредена транспарентност кон јавноста.

Законски обврски

Според Законот за користење на податоците од јавниот сектор органите и институциите од јавниот сектор се должни **податоците кои ги создаваат во вршењето на своите надлежности да ги објават во читлив формат и како необработени податоци во компјутерски обработлив формат.**

Според Законот за буџетите, **буџетите во Македонија се извршуваат во согласност со начелата на сеопфатност, специфичност, економичност, ефикасност, ефективност, транспарентност и сигурно финансиско управување, а транспарентноста се дефинира како достапност на јавноста во сите фази на подготвување и извршување на буџетот.**

¹¹Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер. Редакциски пречистен текст. Службен весник на Република Македонија, бр. 6/10

Дополнително, во 2014 година во Македонија се вовеле и почна да се имплементира нова јавна политика на отварање и користење на податоците од јавниот сектор. Со оваа нова политика се создаде обврска за органите и институциите од јавниот

Буџетот на една државна или јавна институција, исто како и нејзината програма, е информација, односно податок, што ја создал или со која располага, па оттаму секоја институција е должна да го објави и да го направи достапен до јавноста.

сектор јавно да ги објавуваат податоците кои ги создаваат во остварувањето на своите надлежности. Целта на оваа новина е поттикнување на иновациите, создавање на нови содржини, услуги, поттикнување на економски развој, но исто така и **„зголемена отчетност и транспарентност на јавниот сектор“**.¹² Притоа, покрај обврската да ги објавуваат, секој орган и институција има обврска редовно да ги ажурира објавените податоци, да осигура функционалност на веб страницата каде ги објавувана податоците, како и функционалност на линкот до централниот каталог на податоци од јавниот сектор. Сите податоци кои се отвараат за користење се јавно достапни на веб страницата www.otvorenipodatoci.gov.mk. Министерството за информатичко општество и администрација е надлежно да врши надзор врз спроведување на одредбите од Законот за користење на податоците од јавниот сектор.

Со Закон за користење на податоците од јавниот сектор од 2014 г. со цел зголемена отчетност и транспарентност на јавниот сектор **„Органите и институциите од јавниот сектор се должни согласно со нивните технички можности да објават податоци кои ги создаваат во вршењето на своите надлежности кои ќе ги направат достапни за**

И покрај тоа што двата закони нудат различни решенија за отвореност и одредуваат различна надлежна институција, сепак Законот за користење на податоците од јавниот сектор всушност претставува и обезбедува повисок степен на отвореност. Тоа го постигнува на тој начин што ги обврзува институциите на веб страницата

¹²Закон за користење на податоците од јавниот сектор, Службен весник на Република Македонија, бр. 27/14

ги отворат податоците кои ги создаваат, покрај во читлив формат, и како „необработени податоци во компјутерски обработлив формат и да бидат достапни во отворен формат заедно со нивната метадата до најниското нивно на деталност.“ И покрај иновативната и економска вредност на необработените податоци, за целите на транспарентност и отчетноста на државните и јавни институции најголема вредност претставуванововоспоставената обврска податоците да бидат поставени на веб страница во читлив формат. На овој начин, ќе се надмине еден огромен недостиг на законот за пристап до информации од јавен карактер кој наместо јавно да ги сподели сите јавни информации и податоци, оставаше информациите и податоците постојано одново да бидат побарувани, и притоа, на тој начин не само што го кочеше отварањето на институциите кон јавноста, туку и негативно влијаеше на нивната ефикасност.

Во поглед на буџетската транспарентност, Законот за буџетите транспарентноста конкретнo ја дефинира како „достапност на јавноста во сите фази на подготвување и извршување на буџетот“.¹³ Според овој закон Буџетите во Македонија „се извршуваат во согласност со начелата на сеопфатност специфичност, економичност, ефикасност, ефективност, транспарентност и сигурно финансиско управување.“¹⁴

Министерството за финансии е обврзано извештаите за извршувањето на Буџетот на Република Македонија на месечна основа да ги објавува на својата веб страницата. Полугодишниот извештај за извршување на Буџетот, Министерството за финансии е обврзано да го објави на својата веб страницанајдоцна до 31 јули од истата година и тој треба да биде придружен со ажуриран извештај кој ќе информира за макроекономските индикатори, проектираните приходи, преземени обврски и расходи за тековната буџетска година.

Законот за Буџет исто така подразбира сеопфатност на буџетот, која е дефинирана како буџетско начело и подразбира „прикажување на сите приходи и други приливи, расходи и други одливи“. Во истиот закон дефинирани се рокови за доставување и објавување на горенаведените четири документи.

¹³ Закон за буџетите. Пречистен текст. Службен весник на Република Македонија бр.64/05

¹⁴ Ibid.

Според овој преглед на законски обврски, без оглед на тоа од каде конкретно се влече обврската, може да се заклучи дека државните институции, односно буџетските корисници се обврзани информациите и податоците кои се однесуваат на нивните програми, стратегии, буџети, трошења и слично да ги објавуваат и да ги прават достапни до јавноста. Буџетот на една државна или јавна институција, исто како и нејзината програма, е **информација, односно податок, што ја создал или со која располага, па оттаму секоја институција е должна да го објави и да го направи достапен до јавноста.**

Меѓународни оценки за буџетската транспарентност на Македонија

На светско ниво Иницијативата за отворен буџет (ОБИ), преку Индексот за буџетска отвореност, ја мери транспарентноста и отвореноста на владите во поглед на нивните буџети. Овој Индекс, според нивото на буџетската транспарентност, државите ги распоредува во пет категории: државикои објавуваат екстензивни информации за буџетите, држави кои објавуваат значителни информации за буџетите, држави кои објавуваат некои информации за буџетите, држави кои објавуваат минимални информации за буџетите и држави кои објавуваат оскудни или минимални информации за буџетите. Според последниот ОБИ Индекс од 2012 година Македонија спаѓа во четвртата, претпоследна категорија, односно е земја која објавува минимални информации за

Според Иницијативата за отворен буџет во 2012 г. **Македонија** паднала во категоријата на земји кои објавуваат минимални информации за буџетите.

Извештај за напредокот во 2014 г. на ЕК вели „**фискалната дисциплина, како и транспарентноста и квалитетот на владините трошења се влошија**“

својот буџет.¹⁵ Буџетската транспарентност на Македонија е во постојан пад од 2008 година, кога прв пат е ставена на листата. На последните три индекси, од 2008, 2010 и 2012 година, Македонија бележи континуиран пад на буџетската транспарентност. Во 2008 година Македонија спаѓала во третата категорија на земји кои објавуваат некои информации за буџетите и добила оценка 54 од 100,¹⁶ а во 2010 Македонија сеуште останала во истата категорија, но индексот паднал на оценка 49 од 100.¹⁷ Веќе во 2012 година, Македонија паднала во категоријата на земји кои објавуваат минимални информации за буџетите, односно добила оценка 35 од 100.

Со слични оценки е и Извештај за напредокот во 2014 година на Европската Комисија кој дава оценка дека „фискалната дисциплина, како и транспарентност и квалитетот на владините трошења се влошија“¹⁸ и „Има недостаток на транспарентност околу целокупната големина на јавниот долг“.¹⁹ Оваа оценка била слична и во 2013 година кога Европската Комисија заклучила дека „Конзистентноста и транспарентноста во сферата на фискалната политика се влошија“.²⁰

¹⁵ Open Budget Survey 2012, International Budget Partnership, Washington D.C.
<http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-English.pdf>

¹⁶ The Open Budget Survey 2008, International Budget Partnership, Washington D.C.
<http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2011/06/2008FinalFullReportEnglish1.pdf>

¹⁷ Open Budget Survey 2010, International Budget Partnership, Washington D.C.
http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2011/06/2010_Full_Report-English.pdf

¹⁸ The former Yugoslav Republic of Macedonia 2013 Progress Report, Brussels, October 2014. European Commission, стр. 3
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf

¹⁹ Ibid стр. 9

²⁰ The former Yugoslav Republic of Macedonia 2014 Progress Report, Brussels, October 2014. European Commission, стр.34
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mk_rapport_2013.pdf

Статусна буџетската транспарентност на македонските институции²¹

Истражувањето за статусот на буџетската транспарентност на институциите утврдуваат уште поразочарувачки состојби по прашање на буџетската транспарентност во Македонија. *Извештајот од мониторингот на транспарентноста и отчетноста на буџетските корисници*, кој го подготвија Центарот за економски анализи и Институтот за демократија „Социетас Цивилис“-Скопје, а ги мереше во колкава мера институциите, т.е. буџетските корисници јавно ги објавуваат своите буџетските информации, ги потврди ваквите ставови. Во рамките на ова истражување беа мониторирали 60 буџетски корисници, 66% од вкупно 91 буџетски корисник, а како јавно достапни се оценуваа оние информации кои тие ги објавуваат на своите веб страници. Притоа беа оценувани 8 можни аспекти на буџетска транспарентност: *минимална буџетска транспарентност, тековна буџетска транспарентност, дополнителна буџетска транспарентност, транспарентност на стратешките планови, програми и годишни извештаи, транспарентност на завршната сметка, транспарентност на ревизија, програмска прегледност на буџетот и транспарентност на резултати од реализирање на буџетот: показатели на аутпути и резултати*. Прашалникот преку кој се мереше транспарентноста на институциите се состоеше од 32 прашања вреднувани од 0 до 2 поени, додека последното прашање се однесуваше на отворени податоци и тоа беше вреднувано од 0 до 5.²² Максимум можни освоени поени на прашалникот се 67, а степенот на транспарентност може да се движи од 0 до 100 проценти.

²¹ Овој дел од студијата е базиран на „Извештај од мониторинг на транспарентноста и отчетноста на буџетските корисници“, Треновски, Б. Центар за економски анализи и Институтот за демократија „Социетас Цивилис“- Скопје. Скопје, 2014 <http://idscs.org.mk/images/performancebudgeting/CEA-IDSCS-Izvestaj-od-monitoring-FINAL-MK-B5.pdf>

²² 17 прашања се превземени од Прашалникот на Иницијативата за отворен буџет (ОВИ) и прилагодени на македонскиот контекст. Прашалник за отворен буџет, Меѓународно буџетско партнерство, јуни 2011 (Open budget questionnaire International Budget Partnership June 2011) www.internationalbudget.org

Според ова истражување ниту една од 60 оценувани институции не е буџетски транспарентна. Овој заклучок се базира на сумираните податоци според кои степенот на буџетска транспарентност кај сите институции е понизок од 38%, односно највисокиот степен на буџетска транспарентност од 38% е измерен кај Агенцијата за остварување на правата на заедниците. Над 30% транспарентност имаат остварено и Фондот за здравствено осигурување (34%) и Комисија за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер (30%).

Извештајот од мониторингот на транспарентноста и отчетноста на буџетските корисници констатира дека ниту една од 60 оценувани институции не е буџетски транспарентна. Овој заклучок се базира на сумираните податоци според кои степенот на буџетска транспарентност кај сите институции е понизок од 38%.

Кај Владата на Република Македонија е измерен мошне низок степен на буџетска транспарентност од 6%, додека кај министерствата тој се движи од 25% до 4%. Министерството за финансии (МФ) кое има и посебни законски обврски за објавување на буџетски извештаи е оценето дека има степен на буџетска транспарентност од 16%. Најнизок степен на буџетска транспарентност од 1% е измерена кај Претседателот на Република Македонија.

Мониторингот покажува дека својот буџет за тековната година го објавува само Министерството за здравство, 1 од 60 институции (2%). Слична е ситуацијата и со завршните сметки за претходната година кои ги објавуваат само 6 институции, што укажува на степенот на буџетска транспарентност на завршните сметки 10%. Притоа, беше утврдено дека само во 39,17% од случаите завршните сметки ги објаснуваат разликите помеѓу предвидените износи на трошоци и остварените трошоци, но во поголема мера сепак тоа е само површно објавување без клучни детали.²³ Слично, во износ од 37,92% завршните сметки на институциите ги објаснуваат разликите помеѓу предвидените износи на приходи и остварените приходи.

²³Завршните сметки на институциите се анализираа преку увид во завршната сметка од извршување на Буџетот на Република Македонија.

Месечните извештаи за реализација на средствата од буџетот ги објавува само Фондот за здравствено осигурување, што значи дека степенот на буџетска транспарентност на месечно ниво е минимално и изнесува 1,67%. Ниедна друга институција не ги објавува и не ги споредува трошоците од тековната година со проценките за истиот период дадени во буџетот или па со истиот период претходната година. Степенот на буџетска транспарентност за ова прашање е 1,67%. На обновената веб страница на Министерството за финансии, објавени се месечни извештаи, но тие се само сумарни и оскудни. Изостанува наративен коментар, а не се претставени отстапувањата од планираното месечно трошење. Дополнително, трошоците не се расчленети според министерствата.

Буџетот на Република Македонија за 2013 година само до 43% транспарентно ги покажува предвидените трошоци по програми, односно само 16 институции сите трошоци ги прикажуваат поделени по програмска класификација, а 20 институции тоа го прават за некои трошоци. Но, притоа структурата на програмските трошоци не е прикажана како процентуален износ од вкупни трошоци (степенот на транспарентност 0%). Исто така, во буџетите на само малку институции (29,17%) се прикажува споредба помеѓу приходите кои се планирани за тековната година и приходите од претходните години. Институциите не ги објавуваат своите полугодишни извештаи за реализација на програмите, а само 14 од 60 институции ги објавиле годишните извештаи (13,33%). Степенот на транспарентност за полугодишниот или годишниот извештај за реализација на програмите за претходните години е 24,17%, односно само 19 институции ги објавуваат овие извештаи за претходните години. Исто така, и покрај законската обврска за објавување на полугодишниот извештај на веб страницата на Министерството за финансии, истиот не е објавен ниту за тековната 2014 година, ниту за изминатите години.

Ниедна од 60те мониторирани институции во својот буџет не покажува аутпут показатели за расходните програми, ниту пак показатели на резултати (outcome indicators), што укажува дека степенот на транспарентност на аутпути и резултати од реализација е 0%. Исто така, ниедна институција, со исклучок на Државниот завод за ревизија (ДЗР), јавно не ги прикажува резултатите од ревизијата на нејзините буџетски трошења (степен на транспарентност 1,25%).

Ниедна од мониторираните институции, освен во пдф формат, не ги објавува буџетските документи во друг, повисок формат на отворени податоци кои се машински обработливи (ексел, отворен формат). Нивото на буџетска транспарентност како отворени податоци изнесува 11%. Ниту една институција не се има потрудено на поедноставен, визуелен начин, на граѓаните да им го претстави буџетот со

кој располага, а исто така Министерството за финансии не подготвува Граѓански буџет за кој претставува современ начин да се доближи буџетот до граѓаните.

Ниедна од 60те мониторирани институции во својот буџет не покажува аутпут показатели за расходните програми, ниту пак показатели на резултати (outcome indicators).

Со исклучок на Државниот завод за ревизија (ДЗР), ниедна институција јавно не ги прикажува резултатите од ревизијата на нејзините буџетски трошења.

Како до примена на политика на буџетска транспарентност? – Стандарди кои треба да се применат во Македонија

Според повеќе организации кои се посветени на буџетската транспарентност, како што се Организацијата за економска соработка и партнерство, Меѓународниот монетарен фонд, Работната група за фискална отвореност на Отвореното владино партнерство, Меѓународното партнерство за буџет, Глобалната иницијатива за фискална транспарентност, меѓународните стандарди кои треба да се исполнат за буџетскиот процес да се смета за транспарентен одредуваат јавност на повеќе документи и фази на носење на буџетот. Иако варираат по име, форма и содржина, овие документи се:

- Фискална стратегија,
- Предлог Буџет,
- Усвоен Буџет,
- Граѓански Буџет,
- Периодични извештаи,
- Полугодишен извештај,
- Завршна сметка и
- Ревизорски извештај.

Иницијативата за транспарентност и отчетност групира различни форми на законска рамка и пракса низ четири нивоа на развиеност на буџетска транспарентност: почетно, средишно, напредно и иновативно.²⁴ Во оваа студија ќе бидат претставени трите нивоа кои сметаме дека е приоритет да ги исполнат македонските институции, по што би можело да се премине кон иновативно ниво на развиеност на буџетската транспарентност.

Почетно ниво на буџетска транспарентност

Почетното ниво на развиеност одредува основна отвореност на буџетскиот процес. Тоа најпрво подразбира дека јавноста има увид во парламентарната дебата додека се носи буџетот. Меѓународните партнерства и иницијативи за транспарентност на буџетите предлагаат Предлог Буџетот да се доставува до законодавното тело барем 3 месеци пред почетокот на наредната фискална година. Според Законот за Буџет на Република Македонија овој рок е 15 ноември што компарирајќи со меѓународните предлози е предоцна. Ваквиот рок не овозможува доволно време за сеопфатна дебата и испитување во Собранието, а уште помалку доколку во иднина систематски да се вклучат стручната јавност и засегнатите страни.

Препорака

Предлог Буџетот да се доставува до законодавното тело барем 3 месеци пред почетокот на наредната фискална година и на тој начин да се овозможи сеопфатна и инклузивна јавна дебата и надзор од Собранието на Предлог Буџетот, односно начинот на кој ќе се трошат граѓанските пари во следната година.

Покрај ова, почетното ниво подразбира и објавување на четирите, според Иницијативата за отворен буџет, основни буџетски документи: **Предлог Буџет, Изгласан Буџет, Ревизорски извештај и Граѓански Буџет.** Но, од истражувањето дознаваме дека од останатите три

²⁴Transparency and Accountability Initiative, Open Government Guide: Budgets. <http://www.opengovguide.com/topics/budgets/>

документи се објавува само Изгласаниот (тековен буџет) и тоа го прави само една институција, Министерството за здравство. Министерството за финансии го објавува само тековниот Буџет на Република Македонија, за што е законски обврзана. Истражувањето исто така покажа дека ниедна институција, со исклучок на ДЗР, не го објавува својот ревизорски извештај.

Според Законот за буџетите, од горенаведените документи недостасува граѓанскиот буџет. Овој документ претставува граѓански разбирлива верзија на Буџетот и може да се однесува на предлог буџетот или пак на изгласаниот буџет.

Препорака

*Сите буџетски корисници на своите веб страници да ги објават своите **предлог буџети, изгласани буџети и ревизорски извештаи**. Нивното објавување е неопходно со цел јавноста да има увид во тоа како и на што се проектирани нивните пари, и исто така дали се трошеле на законски и наменски начин.*

Граѓански разбирлив буџет

Важноста на изготвување и објавување на граѓанска верзија на буџетот се води според начелото на транспарентност, кое претпоставува дека покрај видливост и достапност на информациите, потребно е тие и да се разбирливи за читателите. Во таа смисла, **Граѓанскиот буџет претставува верзија која не е обременета со стручниот јазик на буџетските документи**. Наместо тоа, **информациите се претставени со поедноставен јазик, табели и графици кои ќе им овозможат на граѓаните и сите нестручни чинители да се запознаат со тоа како се трошат јавните пари**. На овој начин тие ќе можат и поинформирано да учествуваат во јавната дебата во текот на носење на буџетот. Пример за изработен Граѓански буџет за Република Македонија за 2013 година²⁵ кој го изработи Центарот за економски анализи, но изработка на таков Граѓански буџет би требало да биде обврска на Владата на

²⁵ Види повеќе на: <http://www.cea.org.mk/documents/GraganskiBudgetFinalS.pdf>.

Република Македонија која има капацитет да ја направи оваа пракса одржлива.

Светската пракса не е специфична околу стандардите за тоа како треба да изгледа овој граѓанскиот разбирлив буџет. Во некои земји овој документ е куса верзија изготвена на неколку страници, а во други претставува обемен текст. Во некои случаи Граѓанскиот Буџет се однесува на Предлог Буџетот, а во други на изгласаниот.²⁶

Според насоките на Меѓународното партнерство за Буџет, Граѓанскиот Буџет треба да биде објективен и технички документ, а не политички памфлет. Дополнително, овој документ треба да ги содржи сите потребни информации за да се разбере и да биде објавен навреме и конечно за да може да се користи во информирање на засегнатите страни за време на јавната дебата.

Препорака

Министерството за финансии треба да почне со изработка на Граѓански буџет со цел граѓаните и јавноста да можат да развијат разбирање за буџетот и неговото трошење.

Препорачливо е Министерството за финансии при изработка на Граѓански буџет да се консултира со граѓански и меѓународни организации кои имаат познавање за негова изработка.

²⁶Rankuumar V. and Shapiro I.(editors) *Guide to Transparency in Government Budget Reports*. International Budget Partnership.

Средишно ниво на буџетска транспарентност

Средишното ниво на развиеност на буџетската транспарентност подразбира: консултирање на јавноста во фазата на припрема на буџетот, овозможување на ефективен надзор од законодавното тело и државната ревизија, објавување на сите буџетски извештаи како отворени податоци и објавување на сите осум клучни буџетски документи. Покрај четирите основни, тука се подразбираат и: Фискалната стратегија, Периодичните извештаи, Полугодишниот извештај и Завршната сметка.

Еден од клучните документи за почеток на изготвување на Буџетот претставува Фискалната стратегија. Фискалната стратегија претставува среднорочна стратегија изготвена од Владата за макроекономските очекувања, јавната потрошувачка и економските текови.

Во рамките на овој документ, според меѓународните препораки потребно е да се предвиди покрај збирните планирани приходи и расходи на јавните институции, да се расчленат ставките барем на програмско ниво (на расходната страна).²⁷ На овој начин, при планирање на сопствените буџети, јавните институции би имале предвид за „големата слика“ на широките планови на власта за идниот развој. Фискалната стратегија на Република Македонија е јавна и содржи дел од овие својства, но е помалку информативна за буџетските корисници во поглед на средствата кои Владата планира да ги распредели според нејзините програми за делување.²⁸

Според Законот за Буџетите, Фискалната стратегија за наредните три години се донесува најдоцна до 31 мај. Имајќи предвид дека ова е периодот кога буџетските корисници почнуваат со подготовка на своите предлог буџети до Министерството за финансии, овој рок се чини соодветен. Меѓутоа, ревизорските извештаи за изминатите години забележуваат дека се доцни со нејзиното донесување.²⁹

²⁷ Rankuumar V. and Shapiro I. (editors) *Guide to Transparency in Government Budget Reports*. International Budget Partnership

²⁸ Фискална стратегија на Република Македонија 2014-2016, Министерство за финансии <http://www.finance.gov.mk/mk/node/4107>

²⁹ Државен завод за ревизија. Основен буџет на Република Македонија. Конечен извештај на овластениот државен ревизор. Мај 2014. стр. 1

Фискалната стратегија за 2015-2017 на пример е објавена во истиот месец³⁰ кога Буџетот е изгласан во Собранието (октомври 2014)³¹ што не само што е големо задоцнување, а претходната во септември - што е на крајот на фазата на изготвување на предлогот на Буџетот. Туку се поставува прашањето за кои цели е изгласан буџетот т.е. на кои политики се однесува финансискиот дел од буџетот. Со ваквото доцнење, буџетските корисници немаат клучен документ кој може и треба да биде водилка во планирањето на буџетот на институциите, а пратениците рутински гласаат само за финансиска распределба на даночните средства, а не и за политики со јасни цели. Во таа смисла, а со цел да се дискутира за политики, а не за распределба на финансиски средства од буџетот, посоодветно би било Фискалната стратегија да ја донесува Собранието на Република Македонија.

Препорака

Министерството за финансии треба го коригира доцнењето во донесување на Фискалната стратегија и истата да се изготвува најдоцна до 31 мај во текот на годината.

Министерството за финансии во Фискалната стратегија на Република Македонија треба да дава повеќе информации за средствата кои Владата планира да ги распредели според нејзините програми за делување.

Треба да се разгледа подетално можноста за донесување на Фискалната стратегија на Република Македонија во Собранието на Република Македонија.

http://dzt.mk/Uploads/1_Osnoven_budzet_Republika_Makedonija_2014.pdf Основен буџет на Република Македонија. Конечен извештај на овластениот државен ревизор. Август 2013. Стр.1-2

http://dzt.mk/Uploads/1_Osnoven_budzet_Republika_Makedonija_KOMPLET.pdf

³⁰Влада на Република Македонија. Фискална стратегија на Република Македонија 2015-2017. Октомври 2014.

http://finance.gov.mk/files/u6/Fiskalna%20Strategija%20na%20RM%202015-2017_mak.pdf

³¹Собрание на Република Македонија. Седница Бр. 18. 20.октомври.2014. стр 45.

Стенограмот е достапен на <http://goo.gl/A8A6Xy>

Објавувањето на извештаите за извршување на буџетот е исто така дел од водењето на транспарентна буџетска политика. Меѓународните препораки се месечните извештаи да содржат краток коментар, преглед на извршувањето на буџетот во дадениот месец како и компарација со планираното трошење. Трошоците треба да бидат претставени според административни единици - во најчест случај министерства или агенции.³² Како што покажа истражувањето месечни извештаи објавуваат само Фондот за здравствено осигурување и Министерството за финансии, но на овие извештаи им недостига наративен коментар и трошоците не се расчленети според министерствата. Слични се препораките и за полугодишниот извештај. Меѓународните организации укажуваат дека овој документ претставува подетално известување за извршувањето на Буџетот во првото полугодие на што се надополнува ревидирано известување на макроекономските текови и евентуални промени на проекции за планираните приходи и расходи.

Препорака

Неопходно е сите буџетските корисници да ги објавуваат своите месечните извештаи со краток коментар, преглед на извршувањето на буџетот во дадениот месец и компарација со планираното трошење.

Исто така, неопходно е Министерството за финансии да ја исполни законската обврска за објавување на Полугодишниот извештај, а истото да го следат и другите институции, и тој да содржи подетално известување за извршувањето на Буџетот во првото полугодие.

Во средишното ниво, Иницијативата за транспарентност и отчетност ги вбројува и активностите за консултирање со јавноста во текот на подготвување на Буџетот. Препораките на оваа иницијатива се на секторско или министерско ниво да се вклучи јавноста преку консултации за буџетските приоритети.

³²Rankuumar V. and Shapiro I.(editors) *Guide to Transparency in Government Budget Reports*. International Budget Partnership.

Законската рамка не предвидува ваква обврска на централната власт во Република Македонија. Примери за консултации при одредување на буџетските приоритети постојат во определена пракса на мал дел од општините.

Препорака

Препорачливо е Владата и Министерството за финансии да преземат иницијали активности да ја вклучат пошироката јавност во консултации за буџетските приоритети.

Последна пракса на средишното ниво според Иницијативата претставува објавување на буџетски извештаи во форма на отворени податоци. Ваквото објавување овозможува подобри можности за анализа и надзор од повеќе чинители, вклучувајќи ги граѓаните и граѓанското општество. Формата на отворени податоци дава можност буџетските извештаи, пред сè Буџетот, Завршната сметка и извештаите за извршување на буџет, да бидат машински обработувани со цел да се добие подлабинска статистичка анализа. Под отворен податок покрај прикажување на информации кои можат машински да бидат обработувани се подразбира и отворен стандардизиран формат за дистрибуција на податоците кој не е поврзан со една комерцијална софтверска платформа. Пример за разликување помеѓу отворен и затворен формат е Comma Separated Value (CSV) форматот за табеларно чување на податоци, наспроти XLS форматот кој е дел од Microsoft Office продуктот. Но, мониторирањето на буџетската транспарентност покажа дека ниедна од институциите не го објавува буџетот во формат на отворени податоци. Оваа состојба оневозможува подлабинска анализа на буџетските податоците од страна на засегнатите чинители.

Препорака

Се препорачува сите буџетски корисници, освен на веб страницата www.otvorenipodatoci.gov.mk на својата веб страницаво форма на отворени податоци да ги објавуваат буџетски извештаи, Буџетот, Завршната сметка и извештаите за извршување на буџет, како и другите документи.

Напредно ниво на буџетска транспарентност

Според Иницијативата за транспарентност и отчетност на буџетот, во напредното ниво на буџетска транспарентност се вбројува и вклучување на јавноста во буџетирањето и други фази од буџетскиот процес.

Напредното вклучување на јавноста во буџетскиот процес, според Иницијативата поаѓа од следните претпоставки:

1. Бидејќи буџетот влијае на животот на граѓаните, потребно е да се чуе нивниот глас;
2. Гласот на граѓаните им кажува на одлучувачите за тоа како одредени одлуки ќе бидат прифатени од заедниците;
3. Надзорот на граѓаните може да помогне во обезбедување дека одлучувачите се одговорни, подобрувајќи ја ефикасноста, респонзивноста и отчетноста;
4. Се развива подобра дискусија околу балансот помеѓу различните одлуки кои политичарите ги прават во планирањето на Буџет;
5. Вклучувањето на граѓаните може да ја премости недовербата
6. Вклучувањето на граѓаните го зголемува легитимитетот.

Активностите кои ги наведува Иницијативата, како релативно нови примери на пракса на буџетска транспарентност се граѓанската ревизија и буџетски форуми.

Под граѓанска ревизија се подразбира пракса во некои земји граѓаните да испраќаат барање за ревизија на некоја институција. Ова им помага на ревизорските институции да ја приоритизираат својата работа според податоци добиени од граѓаните.

Буџетските форуми подразбираат напреден начин на консултациски процеси со јавноста и проширување на соработката помеѓу одлучувачите и граѓанскиот сектор низ повеќе фази во буџетскиот процес.

Препорака

Се препорачува Министерството за финансии да воведе механизми преку кои граѓаните и други засегнати чинители ќе можат да поднесуваат барање за ревизија на некоја институција. Овие механизми може да бидат преку поднесување на петиции и онлајн барања.

Исто така, се препорачува Министерството за финансии да започне со организација на отворен буџетски форум на годишно и полугодишно ниво преку кој министерството ќе ја консултира јавноста и засегнатите страни за буџетскиот процес.

Заклучок

Буџетот претставува еден од најважните политички документи и слика за идните владини политики. Националниот буџет произлегува и им припаѓа на граѓаните. Оттаму, транспарентноста на буџетскиот процес игра неодминлива улога во одговорно, транспарентно и отчетно работење на Владата и сите државни и јавни институции пред граѓаните.

Во оваа студија за јавната политика за буџетска транспарентност во Македонија беа анализирани сегашните законски стандарди и статусот на исполнување на тие стандарди од страна на институциите. И покрај тоа што законите ги обврзуваат институциите да ги објавуваат податоците и информациите кои тие ги создаваат, во кои влегува и буџетот, како и другите придружни буџетски документи на таа институција, скоро ниеден буџетски корисник не ги исполнува овие законски обврски. Буџетската транспарентност во Македонија е на минимално ниво.

Оваа студија на буџетските корисници им ги предочува законските обврски кои тие се должни да ги исполнат и на тој начин да бидат буџетски транспарентни. Исто така, врз основа на меѓународните стандарди дава насоки кои Владата на Република Македонија, Министерството за финансии и сите буџетски корисници треба да ги следат со цел да бидат буџетски транспарентни.

Препораките кои ги дава оваа студија за јавната политика за буџетска транспарентност се следниве:

Препораки

- Предлог Буџетот да се доставува до Собранието барем 3 месеци пред почетокот на наредната фискална година.
- Сите буџетски корисници на своите веб страници да ги објават своите предлог буџети, изгласани буџети и ревизорски извештаи.
- Министерството за финансии да почне со изработка на Граѓански разбирлив буџет.
- Министерството за финансии да го коригира доцнењето и Фискалната стратегија да ја донесува најдоцна до 31 мај во текот на годината.
- Министерството за финансии во Фискалната стратегија да дава повеќе информации за средствата кои Владата планира да ги распредели според нејзините програми.
- Да се разгледа можноста за донесување на Фискалната стратегија во Собранието.
- Сите буџетските корисници да ги објавуваат своите месечните извештаи со краток коментар, преглед на извршувањето на буџетот во дадениот месец и компарација со планираното трошење.
- Министерството за финансии да ја исполни законската обврска за објавување на Полугодишниот извештај, а истото да го следат и другите институции, и тој да содржи подетално известување за извршувањето на Буџетот во првото полугодие.
- Владата и Министерството за финансии да преземат иницијали активности да ја вклучат пошироката јавност во консултации за буџетските приоритети.

- Сите буџетски корисници, освен на веб страницата www.otvorenipodatoci.gov.mk и на својата веб страница во форма на отворени податоци да ги објавуваат буџетски извештаи, Буџетот, Завршната сметка и извештаите за извршување на буџет, како и другите документи.
- Министерството за финансии да воведо механизми (петиции и онлајн барања) преку кои граѓаните и други засегнати чинители ќе можат да поднесуваат барање за ревизија на некоја институција.
- Министерството за финансии да започне со организација на отворен буџетски форум на годишно и полугодишно ниво преку кој министерството ќе ја консултира јавноста и засегнатите страни за буџетскиот процес.

Библиографија

1. A Citizen's Guide to the Fiscal Year 2013 Financial Report of the United States Government
<http://www.fms.treas.gov/frsummary/FR-Summary-2013.pdf>
2. Guide to Transparency in Government Budget Reports: *Why are Budget Reports Important, and What Should They Include?*. Vivek Ramkumar, V. and Shapiro, I. (Eds). International Budget Partnership, Washington D.C. <http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-to-Transparency-in-Government-Budget-Reports-Why-are-Budget-Reports-Important-and-What-Should-They-Include-English.pdf>
3. Деловник за работа на Влада
4. Државен завод за ревизија. Основен буџет на Република Македонија Конечен извештај на овластениот државен ревизор. мај 2014.
http://dzt.mk/Uploads/1_Osnoven_budzet_Republika_Makedonija_2014.pdf
5. Државен завод за ревизија. Основен буџет на Република Македонија Конечен извештај на овластениот државен ревизор. Август 2013.
http://dzt.mk/Uploads/1_Osnoven_budzet_Republika_Makedonija_KOMPLET.pdf
6. FACTSHEET, How Does the IMF Encourage Greater Fiscal Transparency? September, 2014. <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/fiscal.htm>
7. Фискална стратегија на Република Македонија 2014-2016, Министерство за финансии.
<http://www.finance.gov.mk/mk/node/4107>
8. Закон за буџетите. Пречистен текст. Службен весник на Република Македонија бр.64/05

9. Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер. Редакциски пречистен текст. Службен весник на РМ, бр. 6/10
10. Закон за користење на податоците од јавниот сектор, Службен весник на Република Македонија, бр. 27/14
11. Извештај од мониторинг на транспарентноста и отчетноста на буџетските корисници. Треновски, Б. Центар за економски анализи и Институтот за демократија „Социетас Цивилис“-Скопје. Скопје, 2014.
<http://idscs.org.mk/images/performancebudgeting/CEA-IDSCS-Izvestaj-od-monitoring-FINAL-MK-B5.pdf>
12. Николов М. и Богоевска К., Добро управување преку поголема фискална транспарентност: Препораки за имплементација на препораките од ад-хок комисијата. Центар за економски анализи. Скопје, 2014.
http://cea.org.mk/documents/CEA_Fiscal%20transparency_budget_proces_FINAL.pdf
13. Николов М.; Треновски Б.; Ристески Х. Граѓански буџет на Република Македонија за 2013 година. Центар за економски анализи. Скопје, 2013.
<http://www.cea.org.mk/documents/GraganskiBudgetFinalS.pdf>
14. Open Budget Survey 2012, International Budget Partnership, Washington D.C. <http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBI2012-Report-English.pdf>
15. Open Budget Survey 2010, International Budget Partnership, Washington D.C.
http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2011/06/2010_Full_Report-English.pdf

16. OECD Best Practices for Budget Transparency, Organization for Economic Co-operation and Development. Paris, 2002.
<http://www.oecd.org/governance/budgeting/Best%20Practices%20Budget%20Transparency%20-%20complete%20with%20cover%20page.pdf>
17. Transparency and Accountability Initiative, Open Government Guide: Budgets.
<http://www.opengovguide.com/topics/budgets/>
18. The Open Budget Survey 2008, International Budget Partnership, Washington D.C.
<http://internationalbudget.org/wp-content/uploads/2011/06/2008FinalFullReportEnglish1.pdf>
19. The former Yugoslav Republic of Macedonia 2014 Progress Report, Brussels, October 2014. European Commission
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-progress-report_en.pdf
20. The former Yugoslav Republic of Macedonia 2013 Progress Report, Brussels, October 2013. European Commission.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/mk_rapport_2013.pdf
21. What is Good Governance?; United Nations; Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
<http://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

За издавачите

ИДСЦС е граѓанска организација основана во 1999 година од група на интелектуалци собрани околу идејата за демократија, солидарност и цивилно општество. Долгорочните цели на Институтот се да работи на балансиран социо-економски развој, активна граѓанска вклученост и партиципативна политичка култура, како и остварување на либералните вредности во македонското општеството. Својата работа ИДСЦС првенствено ја заснова на социометриски истражувања и проектни активности. Веруваме дека човековиот капитал е главен предуслов за позитивна општествена промена и затоа посветено работиме на проекти за подобрување на капацитетите, преку трансфер на знаење и вештини.

CEA е основана во 2003 година од група на луѓе кои ја споделуваат заедничката визија за Република Македонија како нова растечка економија интегрирана во регионалните и светски пазари. Тие го посветуваат нивното време, напори и знаења да помогнат во остварување на оваа визија. Мисијата на ЦЕА е континуирано да го истражува економскиот развој и јавната политика на Република Македонија и да понуди препораки, предлози и мерки до владините и невладините институции. ЦЕА работи со користење на знаења од економетрија, макроекономско, микроекономско моделирање и анализи на економската политика.

Други истражувања на ИДСЦС и ЦЕА

Треновски, Б. Извештај од мониторинг на транспарентноста и отчетноста на буџетските корисници. Центар за економски анализи и Институт за демократија „Социетас Цивилис“-Скопје. Скопје, 2014

Треновски, Б. И Ташевска, Б. Буџет базиран на перформанси – За подобар буџетски процес и зголемување на транспарентноста и отчетноста. Центар за економски анализи и Институт за демократија „Социетас Цивилис“-Скопје. Скопје, 2014